

ВІДГУК ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА

**на дисертаційну роботу Ющишиної Оксани Миколаївни
«ПРИЗВИЩЕВІ НАЗВИ І ПРИЗВИЩА ЦЕНТРАЛЬНОЇ**

**ХМЕЛЬНИЧЧИНИ XVII – XXI СТ.», подану до спеціалізованої вченої
ради К 11.051.14 у Донецькому національному університеті імені Василя
Стуса на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук
зі спеціальності 10.02.01 – українська мова**

Українська антропоніміка є вагомим складником вітчизняного мовознавства і сьогодні охоплює різноманітні аспекти аналізу власних особових назв: дериваційно-морфологічний (Л. Л. Гумецька, В. В. Німчук, Ю. К. Редько), етимологічний (І. М. Железняк, П. П. Чучка), історико-генетичний (Р. І. Остащ, М. Л. Худаш), національно-ідентифікаційний (І. Д. Фаріон) тощо. Виразно простежується зацікавленість прізвищами різних регіонів України: досліджено особові найменування Середньої Наддніпрянщини, Гуцульщини, північної Донеччини, Бойківщини, Лубенщини, півдня Волинської області, Центральної та Східної Донеччини, Лемківщини, Опілля, Західного Поділля тощо.

Оскільки антропонімікон Центральної Хмельниччини на історичному та сучасному етапах розвитку досі не був предметом вивчення, актуальність теми дисертації О. М. Ющишиної не викликає жодних заперечень. Новий фактичний матеріал є джерелом для подальших зіставних досліджень і появи нових наукових студій, що має важливе теоретичне значення для української антропоніміки. Не підлягає сумніву також практичне значення дисертації, яке впливає з можливості написання на основі рецензованої праці навчальних посібників з ономастики, викладання відповідних теоретичних спецкурсів; антропонімний матеріал також може бути використаний при укладанні повного словника й атласу прізвищ України.

Дисертаційна робота виконана в межах наукової теми кафедри української філології Хмельницького національного університету «Проблеми філології: історія і сучасність».

Наукове дослідження чітко структуроване і складається з анотацій, вступу, трьох розділів, висновків, переліку умовних скорочень, списку використаної літератури та двох додатків, і відповідає чинним вимогам МОН України до робіт такого типу.

Підготовлені українською та англійською мовами анотації відповідають нормативним вимогам і вміщують усю необхідну інформацію.

У вступі науково достовірно обґрунтовано актуальність теми дослідження, мету і завдання роботи, визначено об'єкт, предмет і матеріал наукового пошуку, описано використані методи, з'ясовано наукову новизну, теоретичне значення і практичну цінність отриманих результатів, вказано на шляхи їх апробації.

Зазначено, що основні положення дисертації були оприлюднені на 19 наукових і науково-практичних конференціях і семінарах, зокрема на десяти міжнародних. Здійснено 17 публікацій, 10 із яких надруковано у фахових виданнях України, 2 – у закордонних виданнях, 5 – в інших вітчизняних наукових студіях. На нашу думку, опубліковані праці в цілому відбивають основний зміст дисертаційної роботи, а наукова громадськість має достатньо можливостей для широкого ознайомлення з результатами дослідження О. М. Ющишиної.

У першому розділі дисертації розкрито значення термінів «прізвищева назва» та «прізвище»; виявлено диференційні ознаки досліджуваних мовних одиниць та їхнє місце у структурі антропонімікону; здійснено детальний огляд антропонімічних студій; виокремлено екстралінгвальні критерії, що впливали на формування прізвищ Центральної Хмельниччини.

Слід зазначити, що прізвищеву специфіку Центральної Хмельниччини дисертантка пояснює з урахуванням різних екстралінгвальних факторів, які

впливали на формування антропонімії досліджуваної території (параграф 1.3). До таких чинників належать культурне, економічне, політичне життя; особливості ландшафту, фауни і флори; соціальні процеси (міграції населення та етнічний склад). Так, у таблиці 1.1 (с. 61) подано зведені дані аналізу динаміки національного складу України на різних часових зрізах (1896 р., 1926 р., 1959 р., 1989 р., 2001 р.).

У другому та третьому розділах проаналізовано лексико-семантичні та мотиваційні типи прізвищевих назв та прізвищ Центральної Хмельниччини, здійснено їхній словотвірно-структурний аналіз. Ознайомлення з їхнім змістом переконує, що дисертаційна робота становить собою цінне й оригінальне наукове дослідження, побудоване на значному фактичному матеріалі – 11 860 антропонімолексем, вибраних з інвентарів, метричних і сповідальних книг, телефонних довідників, I і III томів друкованого меморіального видання «Книга скорботи України. Хмельницька область: в 4-х тт.», V книги тому «Реабілітовані історією. Хмельницька область».

Здійснивши огляд поширених класифікаційних схем аналізу лексико-семантичної бази прізвищ, Оксана Миколаївна усі прізвищеві назви та прізвища ділить на дві групи: відапелятивні та відонімні. Власні назви категорії *nomina personalia* та *nomina impersonalia*, які деякі дослідники розглядають як відонімні утворення, дисертантка відносить до відапелятивних назв. Але оскільки немає загальноприйнятої класифікації прізвищ, то авторка має право робити такий вибір. Крім того, виокремлено антропоніми, утворені від іншомовної лексики, полісемантичні прізвищеві назви та прізвища і назви з непрозорою семантикою.

Хотілося б підкреслити, що для з'ясування семантики твірних основ аналізованих прізвищ О. М. Ющишина використовує 39 лексикографічних джерел. Це як вітчизняні, так і зарубіжні словники – тлумачні, етимологічні, історичні, онімні (словники імен, прізвищ, прізвиськ, топонімів) та діалектні. Так, щоб підкреслити важливість та багатство діалектної лексики в антропонімах досліджуваного регіону, авторка дає перелік прізвищевих назв та

прізвищ, похідних від апелятивів-діалектизмів, вибраних зі «Словника подільських говірок» (с. 104).

Унаслідок аналізу мотиваційних відношень прізвищевих назв та прізвищ Центральної Хмельниччини було виділено вісім мотиваційно-номінативних груп: патронімічні, посесивні, квалітативні, сутнісні, ситуативні, темпоральні та ідеологічні назви.

У третьому розділі проаналізовано морфологічні та лексико-семантичні утворення. У кожній прізвищевій моделі описано лексико-семантичні групи твірних основ: 1) особові апелятиви; 2) неособові апелятиви; 3) церковнослов'янські чоловічі та жіночі імена; 4) слов'янські автохтонні імена; 5) іншомовна лексика.

Проте в рецензованій науковій праці, як і в будь-якій іншій, трапляються недоліки чи недогляди. Ідеться про окремі деталі, котрі викликають певні застереження або сумніви.

1. У розділі 1.2. «Історія та сучасний стан антропонімічних студій» авторка здійснює огляд основних наукових праць, зокрема й П. П. Чучки (с. 40), а на с. 54 маємо знову: «Велику цінність мають також дослідження українського іменника, виконані ... П. П. Чучкою «Антропонімія Закарпаття». Подана та ж сама праця, що вже детально аналізувалася.

На с. 38 і с. 68 розглядається класифікація Ю. К. Редька (основні лексико-семантичні групи прізвищ), можливо, теж треба було уникнути повторення тієї самої інформації.

2. Окремі огріхи засвідчені в наведених прикладах: *Рудницький* (с. 71) віднесено до назв, що характеризують людину за особливостями шкіри (РУДНИК... заст. Рудокоп. СУМ: в 11 томах. Т. 8, с. 896.); *Сердюк* (с. 75) – до назв людей за внутрішніми ознаками (СЕРДЮК... іст. На Лівобережній Україні кінця XVII – початку XVIII ст. – козак найманих піхотних полків, що був на повному утриманні гетьманського уряду; охоронець гетьмана. СУМ: в 11 томах. Т. 9, с. 133.).

Одне й те ж прізвище подане у різних лексико-семантичних групах: *Пундик* – полісемантичне утворення (с.129), і водночас антропонім, співвідносний з неособовими апелятивами, в основах яких засвідчено назви страв, продуктів та напоїв (с. 99).

Коструб віднесено до лексико-семантичної групи «Найменування ігор, танців та пісень» (с. 103). І тут же авторка, посилаючись на лексикографічне джерело, подас різні значення цього слова (1. «яструб», 2. «весняна танкова гра дівчат», 3. «нечепура, неохайний»). Чому б не віднести його до полісемантичних утворень, адже аналізу таких назв відведено окремий параграф?

3. У параграфі 2.6., характеризуючи мотиваційну структуру антропонімів Центральної Хмельниччини, дисертантка серед інших виокремлює «сутнісні назви», посилаючись на класифікацію, запропоновану М. М. Торчинським у монографії «Структура онімного простору». До назв цієї групи віднесено антропоніми, мотивовані назвами, що вказують на ремесло, професію, етнічну належність першоносія (*Українець*, *Фурман*). Ставимо під сумнів доречність виокремлення цієї групи назв, адже сутність – «1. Найголовніше, основне, істотне в кому-, чому-небудь; суть, зміст. 2. У філософії – головне, визначальне в предметі, що зумовлене глибинними зв'язками й тенденціями розвитку і пізнається на рівні теоретичного мислення» (СУМ: в 11 томах. Т. 9, с. 860). Згідно із цим визначенням, на нашу думку, сюди швидше можна віднести усі квалітативи («характеризуючі назви» за класифікацією М. Л. Худаша, «атрибутивно-прізвиськові» в І. Д. Фаріон), які вказують на певну визначальну рису першоносія. Чому не можна *Українець* віднести до локативних назв, а *Фурман* – до агентивних?

4. Інколи О. М. Ющишина суперечить сама собі, беручи за основу різні класифікаційні підходи. Так, у параграфі 1.1.2 «Диференційні ознаки прізвищ за словотвірною структурою» антропоніми поділено на 1) морфологічні деривати (до яких серед інших належать прізвища, утворені шляхом

складання) та 2) лексико-семантичні утворення (с. 27). А у параграфі 3.2.2.2. ПН і прізвища, співвідносні з композитами, авторка розглядає як лексико-семантичні деривати (с. 177).

5. Оскільки об'єктом вивчення є прізвищеві назви та прізвища Центральної Хмельниччини XVII–XXI ст., то доречно було б приділити більше уваги дослідженню продуктивності словотвірних формантів у діячності, адже маємо лише аналіз п'яти найпоширеніших суфіксів (с. 171) та окремі дані, не підкріплені цифрами, у загальних висновках (с. 191). Як позитивне слід відзначити, що авторка звертає увагу на продуктивність афіксів у творенні прізвищ різних регіонів України, але водночас вибірково подає дані щодо активності деяких формантів (наприклад, є інформація про поширення суфікса *-ов (-is)* (с. 167) і зовсім її немає щодо продуктивності суфікса *-енк-о* (с. 151) в основах прізвищ різних регіонів України).

На нашу думку, варто було подати порівняльну таблицю, яка б демонструвала співвідношення способів деривації прізвищевих назв та прізвищ Центральної Хмельниччини XVII–XXI ст.

6. В анотації англійською мовою виявлено певні огріхи, як-от: граматичні (Therefore, we can confidently claim, that it were state institutions that played a decisive role ....(с. 6)) та технічні (друкарські) (transaonomatization (с. 8)).

Висновки до кожного розділу ґрунтовні й у цілому співвідносяться з поставленими завданнями, узагальнюючи результати виконаного дослідження. Загальні висновки, що містять підсумки всього дослідження, науково достовірні й виважені, представляють достатньо вагомі відповіді на поставлені дисертанткою завдання, ґрунтуються на використанні значної кількості літературного та наукового матеріалу.

Оцінюючи дисертацію загалом, можемо зазначити, що О. М. Ющишина поставленої мети досягла, оскільки її робота є самостійним, концептуально завершеним дослідженням, яке містить низку важливих теоретико-методологічних узагальнень і практичних пропозицій. Наведені побажання

мають дискусійний характер і так само, як і зауваження, суттєво не впливають на загальну позитивну оцінку рецензованої праці.

Автореферат і текст дисертації ідентичні за змістом. В авторефераті відбито основні теоретичні положення, аргументацію та висновки роботи.

Враховуючи актуальність теми і новизну отриманих здобувачкою наукових результатів, їхню обґрунтованість і достовірність, а також практичну цінність сформульованих положень та висновків, маємо всі підстави вважати дисертаційну роботу з теми «Прізвищеві назви та прізвища Центральної Хмельниччини XVII–XXI ст.» такою, що відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів та присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року за № 567 зі змінами, внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів України № 656 від 19 серпня 2015 року та № 1159 від 30 грудня 2015 року. Також вважаємо, що автор дослідження, Оксана Миколаївна Юцишина, є гідною присудження їй наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.01 – українська мова.

Офіційний опонент

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української та
іноземних мов Уманського національного
університету садівництва

Ю. І. Ферус

3 грудня 2019 року

